

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ»**

Виконала:
здобувачка вищої освіти
заочної форми навчання
ОП Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
Анна ГАВРИЛЮК

Науковий керівник:
Ірина РУДЗЕВИЧ,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Рецензент:
Вадим ЛЕВИЦЬКИЙ
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії і спеціальних методик

Кам'янець-Подільський 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Моральна вихованість, її характеристика.....	8
1.2. Особливості розвитку моральної вихованості у дітей з порушеннями інтелекту	14
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	23
2.1. Обґрунтування та опис методики вивчення рівня сформованості моральної вихованості у молодших школярів	23
2.2. Порівняльний розгляд рівня сформованості моральної вихованості у молодших школярів з нормотиповим розвитком і порушеннями інтелекту.....	39
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК І КОРЕКЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ	59
3.1. Обґрунтування системи формування моральної вихованості в молодших школярів з порушеннями інтелекту в виховному процесі	59
3.2. Система формування моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту в виховному процесі.....	65
Висновки до третього розділу.....	75
ВИСНОВОК	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Упродовж свого життя ми постійно вступаємо у процес візуального сприйняття інших, міжособистісного спілкування та налагоджування взаємовідносин з різними особистостями, прагнемо правильно не лише впорядковувати процес комунікації, але й позитивного поведіння узгоджено до норм моралі, які встановлює соціум. Найвищим щаблем розвитку моральності виступає її моральна вихованість, в основу якої входять особистісно-моральні якості та категорії.

Вивчення законодавчих інформаційних джерел дає нам змогу побачити, що розвиток моральної вихованості особистості, прописаний у постанові КМУ (від 30 вер. 2020 р. №898) «Державний стандарт базової середньої освіти» [18], у Законі України «Про освіту» [19], у концепціях: виховання дітей та молоді в цифровому просторі [29], громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [30], національного та національно-патріотичного виховання в системі освіти України [31; 32], в наказі МОНМСУ (від 31.10.2011 №1243) «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [51].

Аналіз теоретико-методологічної літератури вказує на те, що дослідники у багатьох аспектах розглядали цю проблему, особливо чітко вона проаналізована за такими напрямками: філософська характеристика етики, як першоджерела моральності (Г. Аболіна [1], В. Єфименко [1], О. Лінчук [1]) ; психологічні основи морального розвитку особистості (І. Бех [6], Г. Костюк [33], С. Максименко [41; 42; 43], К. Максименко [41], М. Папуча [41], О. Скрипченко [24], В. Соловієнко [42]; особистісно-орієнтоване виховання та психолого-педагогічні технології (А. Алексюк [53], І. Бех [2; 4; 5], В. Демиденко [54], І. Єрмаков [23]); діагностика та критерії моральної вихованості молодших школярів І. Бех [34], І. Зверєва [25], Л. Коваль [25], С. Максименко [34], П. Фролов [25]; розгляд теорії та

методики морального розвитку та морального виховання дітей (Н. Григорьева [16], С. Карпенчук [26], О. Матвієнко [39], Г. Маркова [40], І. Сінгаївська [56]); методичні розробки з формування моральної вихованості: етичні бесіди та програми занять (А. Богуш [7], О. Киричок [37; 38], Н. Підгорна [38], О. Смольська [7]), творчі заняття (В. Моляко [21], О. Музика [21]); розвиток довільної поведінки та її культури, як мети морального виховання (І. Бех [3], Л. Островська [50]); позакласна виховна робота (К. Кіндрат [28]).

Вивчення спеціальної психолого-педагогічної літератури з обраної проблематики дало нам визначити напрямки досліджень науковців, зокрема : діагностика відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників, яка дає аналіз не лише пізнавального, але й особистісно-морального розвитку (Л. Борщевська [44], Т. Ілляшенко [44], А. Обухівська [44], М. Стадненко [44]); особливості розвитку моральних уявлень та поведінки (І. Бех [3], О. Гаврилов [15], І. Єременко [22], Л. Кашуба [27], В. Лук'янчук [27]); своєрідність особистісно-орієнтованого розвитку, навчання, виховання, супроводу та соціалізації дітей з нормотиповим розвитком і порушеннями психофізичного розвитку І. Бех [2], О. Гудима [17], В. Засенко [17], І. Тат'янчикова [61; 62], О. Verzhikhovska [64], М. Lysyniuk [64], О. Voznyuk [64]); дослідження психічного розвитку дітей з порушеннями інтелекту (С.Я. Рубінштейн, В. Синьов [57], М. Матвєєва [57], О. Хохліна [57]); корекційна психопедагогіка (О. Гаврилов [52], М. Матвєєва [52], С. Миронова [48; 52], В. Синьов [58; 59]), що розкриває особистісний розвиток дітей з порушеннями інтелекту, їхні особистісно-моральні якості та виховання моральності у них; морально-правове виховання дітей з порушеннями інтелекту Л. Кузьменко [36], Н. Репа [36]); планування і проведення традиційних і не традиційних форм морального виховання (А. Висоцька [14], А. Кузнецов [35]); теорія і методика морального виховання дітей з порушеннями інтелекту

О. Вержиховська [10; 12; 13], Ю. Бугера [12; 13], Н. Гончарук [11], О. Опалюк [12; 13], І. Рудзевич [10; 11]); розвиток, вивчення та формування моральних якостей та моральної вихованості учнів молодших класів з порушеннями інтелекту (І. Бех [45; 46], О. Вержиховська [8]); корекція структури особистості та моральної вихованості дітей з порушеннями інтелекту (О. Вержиховська [9]).

Значна актуальність та не достатня визначеність багатьох аспектів проблеми зумовлює вибір теми кваліфікаційної роботи магістра : **«Особливості формування моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту».**

Мета дослідження: передбачає теоретико-методологічне та практичне виявлення й аналіз особливостей прояву моральної вихованості в учнів початкової ланки освіти з порушеннями інтелекту, розробку системи її формування у виховному процесі.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати інформаційно-змістовий аспект моральної вихованості у молодших школярів.
2. Практично дослідити та дати порівняльний аналіз рівня сформованості моральної вихованості у молодших школярів з нормотиповим розвитком і порушеннями інтелекту.
3. Розробити систему формування та корекції навичок моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту у виховному процесі.

Об'єкт дослідження: розвиток моральної вихованості в молодших школярів з нормотиповим розвитком та порушеннями інтелекту.

Предмет дослідження: система формування та корекції моральної вихованості в молодших школярів з порушеннями інтелекту в корекційно-виховному процесі.

Гіпотеза дослідження: вивчення та встановлення особливостей моральної вихованості молодших школярів з порушеннями інтелекту дозволить розробити систему її ефективного формування засобами виховного впливу, що значно підвищить рівень їхньої вихованості у процесі спілкування, комунікації та спільної взаємопов'язаної діяльності з іншими.

Методи дослідження: теоретико-практичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; методи констатувального (бесіда щодо усвідомлення етичних норм за оповіданнями з моральним змістом; бесіда за змістом моральних міні ситуацій; спостереження за поведінкою дитини при використанні нею моральних норм; анкетування педагогів і батьків щодо прояву моральної вихованості дітей у мікро- та макро-соціумі) та формувального (виховні заняття) етапів дослідження; процедури якісної та статистичної обробки отриманих результатів вивчення.

Експериментальна база: Рівненський навчально-реабілітаційний центр «Особлива дитина», Рівненський ліцей N27 Рівненської міської ради.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи магістра полягає в дослідженні змістової характеристика формування моральної вихованості у молодших школярів, зокрема розгляд поняття «моральна вихованість» і виявлення особливостей розвитку моральної вихованості у дітей з порушеннями інтелекту.

Практичне значення полягає в емпіричному вивченні рівня прояву моральної вихованості у молодших школярів, що включає: обґрунтування та опис методики дослідження рівня сформованості моральної вихованості у молодших школярів та порівняльний розгляд рівня прояву моральної вихованості у молодших школярів з нормотиповим розвитком і порушеннями інтелекту; розробленню системи розвитку і корекції моральної вихованості в молодших школярів з порушеннями інтелекту, зокрема її обґрунтування та опис у виховному процесі.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти магістерського рівня обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті: «Особливості формування моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВОК

Теоретико-методологічне та практичне вивчення особливостей формування моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту дав нам змогу зробити такі висновки.

Моральна вихованість це інтегративний процес поєднання та розрізнення якісних характерологічних ознак особистості, що засвідчують її культурних рівень відповідно до моральних норм і вимог соціуму. Вагомим показником моральної вихованості особистості є прояв у неї: активної позитивно-стійкої позиції; диференційованого та зацікавленого ставлення до себе, як особистості; позитивного емоційного прояву під час виконання взаємопов'язаної міжособистісної діяльності та спілкування; соціальних особистісно-моральних якостей, як інтегрованого показника моральної вихованості. Моральний розвиток включає інтелектуальний або змістовий, емоційний або мотиваційний і поведінковий або дійовий показники, що у своїй єдності інтегрують як моральна вихованість, базовими складовими якої виступають моральні якості. Зростання у культурному розвитку дітей з порушеннями інтелекту проходить за умови спеціального психолого-педагогічного виховного впливу. Програми та нормативні документи, які застосовуються при культурному зростанні дітей з нормотиповим розвитком використовуються і при моральному вихованні дітей з порушеннями інтелекту, але за умов спеціального корекційно-виховного впливу на учнів з порушенням інтелекту. Моральний розвиток, виховання та вихованість передбачає моральні знання, норми, погляди, переконання, емоційне-мотивовані дії, поведінку, моральні якості, уміння та навички публічного поводження, моральну вихованість. Становлення моральної вихованості учнів проходить в освітньому процесі, де належне місце відводиться дійовій та оперативній позакласній корекційно-виховній роботі.

У процесі обґрунтування методики психолого-педагогічного дослідження рівня прояву моральної вихованості у молодших школярів ми описали навпрямки досліджень (встановлення рівня моральності в учнів за відповідними методиками; бесіда з корекційними педагогами, вихователями і батьками для з'ясування рівня моральної культури та вихованості учнів четвертого класу), компоненти (когнітивний, афективний, діяльнісно-поведінковий), показники (повне, адекватне й усвідомлене наповнення поняття моральна вихованість; стійкість ставлення до норм моралі; усвідомлення та наступність застосування моральних знань у практичній поведінці), рівні (високий, середній і низький), критерії оцінки інформаційної бази та методи (для вивчення: когнітивного компоненту описано бесіди щодо осмислення моральних термінів і норм за оповіданнями з етичним змістом; афективного – бесіди за квінтесенцією моральних міні ситуацій; діяльнісно-поведінкового – спостереження за поведінкою учнів щодо виконання ними етичних правил; бесіди з корекційним педагогом, вихователем і батьками для виявлення моральної вихованості дітей у соціумі). При кількісному та якісному порівняльному аналізі було з'ясовано, що рівень прояву у них моральності за когнітивним компонентом: високий рівень лише в учнів з НР (75,00%), середній – з НР (25,00%) та з ПІ (36,36%), низький – з ПІ (64,64%); за афективним компонентом – високий рівень – з НР (91,66%) і з ПІ (9,09%), середній – з НР (8,33%) і з ПІ (63,63%), низький – з ПІ (27,27%); за діяльнісно-поведінковим компонентом – високий рівень – з НР (72,16%), середній – з НР (20,83%) і ПІ (72,72%), низький – з ПІ (27,27%). Щодо середнього показника, то рівень сформованості моральної вихованості у молодших учнів з НР і з ПІ за окресленими нами компонентами, показниками і методами коливається у межах від високого до низького, зокрема: високий рівень отримало 79,61% учнів з НР і 3,03% з ПІ, середній – 57,57% з НР і 20,39% з ПІ, низький – 39,39% лише з ПІ. Якісний аналіз показує, що діти з ПІ: не виказують осмисленого розуміння бачення

змісту та взаємозв'язків між моральними категоріями та нормами, що прийняті у суспільстві; не дають елементарний і деталізований аналіз моральних ситуацій чи оповідань; не мають належного наповнення моральних знань; проявляють позитивне емоційне ставлення до змісту оповідань; поверхово з помилками орієнтуються в афективних станах героїв; проявляють не завжди адекватне, не стійке пасивне ставлення, не тривалу зацікавленість оповіданнями і персонажами; не усвідомлено, хаотично обирають відповідь; найчастіше самотійно не зацікавлені процесом виконання моральної діяльності, не досить активні або пасивні, недостатньо зосереджені і не підготовлені до виконання норм поведінки; виявляють відокремленість у процесі комунікації, під час взаємодії з іншими; мають емоційні реакції на норми поведінки, які, переважно неадекватні, плинні і не сталі; характеризуються не стійким, позитивним, не довготривалим ставленням до моральних категорій; виявляють позитивне та доброзичливе відношення до інших; здатні прагнути до співпраці у процесі діяльності, якщо не виникає попередніх конфліктних ситуацій; позитивно ставляться до педагога, вихователя лише тоді, коли вони себе так само поведуть з ними (за аналогією); не визнають власної провини; не уміють застосовувати отримані попередньо знання щодо вирішення аналогічних моральних ситуацій; потребують частої та постійної допомоги зі сторони педагога; не зацікавлені виконанням правил поведінки та своїх обіцянок; надають допомогу іншим лише з власного користолюбства.

Для розвитку і корекції моральної вихованості в молодших школярів з порушеннями інтелекту ми обґрунтували педагогічно-цілеспрямовану та корекційно-виховну систему, що дало нам змогу поетапного формування моральної вихованості за компонентами, зокрема: когнітивним, афективним, діяльнісно-поведінковим. Формування когнітивного компоненту моральної вихованості передбачає: когнітивне дослідження моральних термінів і категорій; становлення взаємопов'язаного ставлення до особистісно-

моральних якостей і категорій, що прийняті суспільством. Формування афективного компоненту спрямоване на розвиток зацікавленості моральним поведінням, правильного емоційного сприймання моральних якостей, дотримання реалістичного відношення до моральних норм. Формування діяльнісно-поведінкового компоненту моральної вихованості передбачає: розвиток навичок і звичок правильного практичного поведіння, навичок і звичок відокремлення прийнятих форм поведінки при взаємодії та спілкування, організаційних навичок власного поведіння у соціумі. Система формування моральної вихованості в молодших школярів з порушеннями інтелекту у корекційно-виховному процесі включає формування усіх її компонентів за відповідними показниками. Продуктивним показником і компонентом системи виступає виховна діяльність, яка несе у собі усі можливості всебічного розвитку. Психолого-педагогічне забезпечення виховного процесу, його змісту, методів і організаційних форм і технологій сприяють підвищенню адаптаційних і соціальних показників моральної вихованості дітей.

Педагогічно-цілеспрямована та корекційно-виховна система формування моральної вихованості у молодших школярів з порушеннями інтелекту у виховному процесі передбачає три етапи формування і корекцію: когнітивного, афективного та діяльнісно-поведінкового компонентів. Побудована нами система корекційно-виховного впливу щодо формування моральної вихованості може проводитися за допомогою групової та індивідуальної форми роботи, що залежить від індивідуальних і вікових особливостей психофізіологічного розвитку учнів відповідної нозології і передбачає надання різних видів педагогічної допомоги. Система включає корекційно-виховні заняття, які у подальшому сприяють підвищенню адаптації, соціалізації та моральної вихованості дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аболіна Г.Г., Єфименко В.В., Лінчук О.М. та ін. Етика : навчальний посібник. Київ. Либідь, 1992. 382 с.
2. Бех І.Д. Від волі до особистості. Київ : Україна - Віта, 1995. 202 с.
3. Бех І.Д. Довільна поведінка школяра як мета виховання. Київ. *Рідна школа*. 1993. №9. С.29.
4. Бех І.Д. Наукові засади створення особистісно орієнтованих технологій. *Початкова школа*. 1987. №7. С.5.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
6. Бех І.Д. Психологические основы нравственного развития личности: Дис... д-ра психол. наук: 19.00.01. Київ, 1993. 320 с.
7. Богуш А.М., Смольська О.І. Етичні бесіди в 1-3 класах. Київ : Вища школа, 1981. 139 с.
8. Вержиховська О.М. Формування моральних якостей у молодших школярів з обмеженими розумовими можливостями у позакласній виховній роботі : монографія. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка РВВ, 2008. 268с.
9. Вержиховська О.М. Корекція порушень структури особистості підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : збірник наукових паць. Вип.16. т.2 / за ре. М.К. Шеремет. Кам'янець-Подільський: видавець Ковальчук О.В., 2020. 330 с.
10. Вержиховська О.М., Рудзевич І.Л. Теорія і методика виховання дітей з порушеннями інтелекту : навчально-методичний посібник. 3-є вид., перероб. і доп. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018 . 292с.
11. Вержиховська О.М., Гончарук Н.М., Рудзевич І.Л. Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення : навчально-

методичний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 226с.

12. Вержиховська О.М., Бугера Ю.Ю., Опалюк О.М. Спеціальна методика виховної роботи : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 205с. [Електронний ресурс].

URI : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6855> (дата звернення: 03.02.2024)

13. Вержиховська О.М., Бугера Ю.Ю., Опалюк О.М. Спеціальна методика виховання дітей з інтелектуальними порушеннями : навчально-методичний посібник Кам'янець-Подільський : СОПСР, 2023. 290 с. [Електронний ресурс].

URI : <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7509> (дата звернення: 17.01.2024)

14. Висоцька А.М. Планування позакласної роботи у групі спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з особливими потребами. *Дефектологія*. 2000. №3. С.9-13.

15. Гаврилов О.В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної поведінки глибоко розумово відсталих дітей : автореф. дис... канд психол. наук. Київ, 1997. 17с.

16. Григорьева Н.С. Моральне виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 1987. № 3. С.10-13.

17. Гудима О.В. Особливості особистісно-орієнтованого навчання у спеціальній школі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. Вип. 10. С. 61–64.

18. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова КМУ від 30 вер. 2020 р. №898.

URI : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п/stru#Stru> (дата звернення: 08.02.2024)

19. Закон України «Про освіту» : редакція від 05.09. 2017 р. №2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. С. 380.

URI : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> ,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.02.2020).

20. Засенко В.В. Спеціальна освіта: кроки до змін. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. №1(81). С. 7–12.

21. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика. Київ : Вища школа, 2010. 130 с.

22.Єременко І.Г. Досвід вивчення моральних уявлень в учнів допоміжної школи. *Наукові записки НДІП* Т. XXIII. Київ : Вища школа, 1981. С. 95–124.

23. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб.* / ред. кол. Н.Софій, І. Єрмаков та ін. Київ : Кон-текст, 2000. С.58–72.

24. Загальна психологія: курс лекцій / авт. О. Скрипченко та ін. – К., 1997. – 436с.

25.Зверєва І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів. Київ : ІСДО, 1995. 156с.

26.Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1997.304с.

27.Кашуба Л.І., Лук'янчук В.А. Проблеми виховання дітей з відхиленнями у поведінці. *Початкова школа*. 1995. № 5. С.24–27.

28. Кіндрат К.П. Позакласна виховна робота в початкових класах. Київ : Вища школа, 1984. 103с.

29.Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі.

Національна академія педагогічних наук України. Інституту проблем виховання НАПН України. Київ. 2021. 52 с.

URI : <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontsepsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf> (дата звернення: 12.02.2024).

30. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Громадянська Освіта України. 2000. №21. С.6 – 7.

URI : <https://osvita.khpg.org/index.php?id=976002302> (дата звернення: 12.03.2024).

31. Концепція національного виховання. *Початкова школа*. 1995 . №2. С.48–53.

URI : <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 17.04.2024).

32. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. ЖСЗДО. 2022. № 59.

URI : <http://nvk59.sadok.zt.ua/konczepczyia-naczionalno-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny/> (дата звернення: 27.04.2024).

33. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес та психічний розвиток особистості. Київ : Освіта, 1989. 420с.

34. Критерії моральної вихованості молодших школярів : книга для вчителя / за ред. І.Д. Беха, С.Д. Максименка, Київ : Освіта, 1989. 95с.

35. Кузнецов А. Нетрадиційні форми діяльності в позакласній роботі з розумово відсталими учнями. *Дефектологія*. 1998. №4. С.27 – 29.

- 36.Кузьменко Л., Репа Н. Морально-правове виховання учнів спеціальних шкіл-інтернатів. *Дефектологія*. 1998. №4. С. 21 – 24.
- 37.Киричок В.О., Підгорна Н.І. Заняття з етичного виховання в 1 класі : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 1998. 79с.
- 38.Киричок В.А., Підгорна Н.І. Орієнтовна програма та методичні розробки занять з етичного виховання учнів 1 класу. *Початкова школа*. 1995.- №7. С.40 – 47.
- 39.Матвієнко О.В. Основи виховання моралі в молодших школярів. Київ : Стилос, 1991. 232с.
- 40.Маркова Г.О. Актуальні проблеми морального виховання у дошкільному віці. Київ : Дошкільник, 1986. 125с.
41. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості : підручник. Київ : КММ, 2007. 296 с.
42. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
43. Максименко С.Д. Прогнозування психологічного розвитку особистості у генетичній психології. *Актуальні проблеми психології. Том 7 : Екологічна психологія*. №38. 2015. С.13–23.
44. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Авт. кол. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л.В., Обухівська А.Г. Кам'янець-Подільський : Абетка, 1998. 144с. С. 30 – 31.
- 45.Методичні рекомендації щодо вивчення моральної вихованості учнів молодших класів допоміжної школи / За ред. І.Д. Бежа та ін. Київ : Освіта, 1984. 20с.
46. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р.

URI

:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/2019/08/07/rekomen-datsii-organizatsiya-navchannyaoop.pdf> (дата звернення: 03.12.2024)

47. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки : навчальний посібник / за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

48. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

49. Омельченко І.М. Технологія формування спілкування дітей із порушеннями психічного розвитку : навчальний посібник. Полтава : Техсервіс, 2017. 133 с.

50. Островська Л.Ф. Виховання культури поведінки дошкільників. Київ : Школяр, 1985. 119 с.

51. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ МОНМСУ від 31.10.2011 №1243.

URI : <https://sites.google.com/site/openeuroland/vr/main-2011> (дата звернення: 12.09.2024)

52. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М.П. Матвєєва ; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2010.

53. Педагогіка / За ред. А.М. Алексюка : навчальний посібник для студентів ун-тів. Київ : Вища школа, 1985. 294 с.

54. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів : навчальний посібник / Авт. кол.: В.К. Демиденко та ін. Київ : ІЗМН, 1996. 204 с.

55. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23.

С. 18–20.

56. Сінгаївська І.В. Психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному віці: Дис... канд. психол. наук :19.00.07. Київ, 1994. 166с.

57. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини : підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

58. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. : у 2-х ч. Ч.1. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.

59. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. : у 2-х ч. Ч. 2: Навчання і виховання дітей. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 224 с.

60. Сологуб Л.О. Формування доброзичливих взаємин молодших підлітків у позакласній роботі : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1989. 174с.

61. Татьянчикова І.В. Основні чинники соціалізації дитини з інтелектуальними вадами. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 19(2). С. 196–204.

URI : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppk_sp_2012_19\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppk_sp_2012_19(2)_26) (дата звернення: 11.05.2024)

62. Татьянчикова І.В. Соціалізація дітей з інтелектуальними вадами як педагогічна проблема. *Актуальні питання корекційної освіти. Серія : педагогічні науки*. 2012. Вип. 3. С. 227–236.

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_30 (дата звернення: 19.06.2024).

63. Verzhikhovska, O. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF MORAL EDUCATION IN JUNIOR HANDICAPPED CHILDREN EDULEARN19 // 11th International Conference on Education and New Learning Technologies // Verzhikhovska, O., Raievska, Y., Bielova,

O..Palma, Spain. July 1-3, 2019.

URI : <https://library.iated.org/view/VERZHYKHOVSKA2019PSY> (дата звернення: 18.03.2024).

64. Olena Verzhihovska, Maryna Lysyniuk, Oksana Voznyuk, Tetiana Korzhova, Marina Barbash. Certificate of acceptance ACADEMIA JOURNAL 10-June-2024 ID: 4671 We have the pleasure to inform you that your manuscript has been accepted for publication in the journal ACADEMIA eISSN: 2241- 1402. Special issue: «War, education and development: a pedagogical response to the challenges of modernity» Entitled: «Efficiency of using communication tools on the Moodle platform to increase student engagement in a war environment» . ACADEMIA ISSN, 2241-1402

URI : <http://hepnet.upatras.gr>
<file:///C:/Users/user/Downloads/Certificate%20of%20acceptance%20+1786.pdf>
<https://www.viber.com/invite/4209113e71d9e1d2328cb17d33907d46af237dd4e40c240b38efb6030cd4f210> (дата звернення: 18.09.2024).